

*До разової спеціалізованої
вченої ради ID 16686
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України*

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Сліпець Олени Олексіївни
на тему: «Теоретико-правові, методичні та організаційні засади
судово-психологічної експертизи неповнолітніх у кримінальному процесі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення рукопису дисертації О. О. Сліпець та ознайомлення з її науковими публікаціями дає підстави для попереднього висновку, що здобувачка виконала роботу на належному науковому й методологічному рівні та досягла поставлених завдань. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність та своєчасність теми рецензованого дисертаційного дослідження не викладає жодних сумнівів.

Імплементация стандартів дружнього до дитини правосуддя в Україні є одним із ключових напрямів реформування системи кримінальної юстиції та важливою складовою євроінтеграційних процесів. Прийняття Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, а також Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції до 2028 року засвідчує системний підхід держави до забезпечення прав і законних інтересів дітей, які перебувають у контакті із законом.

Відповідно до сучасних підходів кримінальне провадження щодо неповнолітніх має здійснюватися з урахуванням принципів найкращих інтересів дитини, поваги до її гідності, участі, недискримінації та забезпечення психологічної безпеки. У цьому контексті судово-психологічна експертиза набуває особливого значення як інструмент встановлення обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження.

Практика свідчить про суттєве зростання кількості експертиз стосовно неповнолітніх, що обумовлює підвищення вимог до якості їх призначення та проведення. За відсутності належно розробленої тактики ці процеси можуть супроводжуватися численними помилками, які впливають як на ефективність доказування, так і на психологічний стан дитини.

Порядок виконання таких експертиз регулюється процесуальними нормами, спеціальним законом, а також відомчими нормативними актами Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ й Міністерства охорони здоров'я, що стосуються здійснення судових експертиз. Організація призначення

й проведення судових психологічних експертиз щодо неповнолітніх, що призначені в кримінальному провадженні, мають відповідати нормам правосуддя, дружнього до дитини, які у національних нормативних актах не відображені.

Застосування актуальних нормативних актів для організації проведення судових психологічних експертиз щодо дітей має низку проблемних моментів, які пов'язані з відсутністю узгодженості між окремими відомчими нормативними актами між собою й із законами, відсутність відображення в актуальних нормативних актах змін, що відбулися в практиці правозастосування й практиці виконання судових психологічних експертиз.

Науковцями науково-дослідних експертних установ розроблено низку методик проведення судово-психологічних експертиз неповнолітніх, що призначаються в кримінальних провадженнях. Разом із тим, перелік завдань, які зараз вирішують експерти в ході судово-психологічних експертиз дітей, призначених у кримінальних провадженнях, є більш широким, аніж це відображають Науково-методичні рекомендації; практика проведення судових експертиз зазнає модернізації у зв'язку з імплементацією в правозастосування стандартів дружнього до дитини правосуддя.

Зазначене, а також потреба в систематизації правових, організаційних та методичних основ судово-психологічної експертизи неповнолітніх відповідно до сучасного розвитку експертології, упровадження в юридичну практику стандартів дружнього до дитини правосуддя, обумовлює актуальність обраної О. О. Сліпець теми дослідження.

Крім того, обрана тема дисертації відповідає ключовим напрямкам державної політики у галузі забезпечення та захисту прав дитини відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 рр.

Тема дослідження затверджена Вченою радою Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (протокол № 9 від 14 грудня 2022 р.). Також тема досліджена, розглянута та схвалена Національною академією правових наук України у 2022 році (№ 1151).

З огляду на актуальність цієї проблематики для правозастосовної діяльності, розвитку наук кримінально-правового циклу, вважаємо, що обрана О. О. Сліпець тематика потребує свого дослідження, а отже, є нагальною та своєчасною.

Методичні основи дисертаційного дослідження. Авторкою як мету роботи обрано вирішення завдання науково-практичного узагальнення правових підстав судово-психологічної експертизи неповнолітніх у кримінальному провадженні та розроблення теоретичних, організаційних і методичних засад цього виду досліджень, які б відповідали сучасному стану розвитку судової експертології та упровадження в юридичну й експертну практику стандартів дружнього до дитини правосуддя. Вказана мета означила

спрямування наукового пошуку в роботі, його завдання, об'єкт та предмет дослідження (с. 23).

Структура роботи є логічною та сприяє послідовному розкриттю основних питань теми, забезпечує фокус наукової уваги на найбільш значущих з теоретичної та практичної сторони аспектах. Здобувачкою правильно здійснено вибір методів наукового пізнання, а також забезпечено їх використання у дослідженні (с. 24–25).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Наукові положення, пропозиції та рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими. Результати дослідження ґрунтуються на аналізі авторкою наукових праць вчених у галузі теорії права, судової експертології, процесуального, кримінального права, криміналістики, психології розвитку, судової психологічної експертизи.

Емпіричну базу дослідження становлять результати опитування 207 слідчих Національної поліції України, які розслідують кримінальні провадження щодо неповнолітніх, 15 судових експертів психологів, статистичні дані Офісу Генерального прокурора України про зареєстровані кримінальні правопорушення щодо дітей упродовж 2021–2026 рр., відомості щодо кількості проведених судово-психологічних досліджень в експертних установах Міністерства юстиції України та власний 22-річний досвід судово-експертної діяльності дисертантки.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації за характером й змістом вивчених питань полягає у тому, що вона є одним із перших в Україні комплексним науковим дослідженням, у якому розроблено теоретичні, методологічні й організаційні основи судової психологічної експертизи неповнолітніх. За результатами здійсненого наукового пошуку сформульовано низку концептуальних наукових положень й обґрунтованих висновків і рекомендацій.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих з теми дисертації, підтверджено достатністю їх відображення у наукових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. До того ж, О. О. Сліпець має достатній рівень апробації результатів дисертації, про що свідчить кількість виступів із доповідями на засіданнях міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності підтверджено результатами аналізу дисертаційного дослідження О. О. Сліпець, яка чітко окреслила коло власних досліджень, а під час використання в роботі наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів, зробила відповідні посилання. Не вбачаємо також реального або потенційного конфлікту інтересів щодо здобувачки, її наукового керівника та інших членів разової ради.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що їх можна використовувати у науковій та науково-дослідній діяльності, правотворчості, в експертній практиці, правозастосовній діяльності й в освітньому процесі.

Зазначене вище є підставою для позитивної оцінки дисертації О. О. Сліпець як самостійного наукового дослідження з актуальної та важливої для юридичної науки проблеми. Дисертація відображає всі основні положення та висновки проведеного дослідження, є граматично витриманою та логічно структурованою науковою працею.

Разом з тим, загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не виключає відсутності у ньому дискусійних моментів, наявності положень, які потребують уточнення або додаткового обґрунтування. Основні зауваження зводяться до наступного:

1. У дисертації приділено увагу диференціації методів дослідження; серед окремих методів – виокремлено експериментально-психологічні (с. 202–203). Водночас, не роз'яснюється, яким чином підтверджується валідність та надійність експериментально-психологічних методів. Під час захисту хотілося б почути думку здобувача з приводу висловленого.

2. Авторка неодноразово посиляється на результати опитування судових експертів й слідчих, що розслідують кримінальні провадження щодо дітей (с. 48, с. 56, с. 90, с. 285, с. 291), в додатках розміщено форми бланків опитування, однак не надано узагальнених результатів відповідей слідчих та експертів. На нашу думку, наявність такої таблиці у додатку дозволила би більш повно узагальнено продемонструвати позиції практиків правозастосування й судових експертів.

3. У роботі вказано на те, що чинні норми Кримінального процесуального кодексу України й відомчі нормативні акти, які регулюють питання проведення судових експертиз, не надають потерпілому чи його представнику, на відміну від сторони захисту, права самостійно призначити судову експертизу чи клопотатися про її призначення перед слідчим суддею, що може обмежувати права потерпілої дитини, й вважає доцільним доповнити ст. ст. 243, 244 КПК України указівкою на право потерпілого і його представника звертатися до слідчого судді про призначення судової експертизи або самостійно її призначати (с. 42, с. 130). При цьому, ані в тексті дисертації, ані в її додатках не наведено формулювання щодо редакції запропонованих змін до вказаних статей, що підкреслило б значущість результатів дослідження для законотворення.

4. Дисертанткою досліджено питання про суб'єктів судової психологічної експертизи неповнолітніх у кримінальному провадженні у підрозділі з назвою «Спеціальні знання суб'єктів судової психологічної експертизи неповнолітніх у кримінальному провадженні» (с. 114–127). Водночас вбачається доцільним більш чітко розмежувати питання спеціальних знань та суб'єктів судової психологічної експертизи неповнолітніх, виокремивши їх в самостійні підрозділи, або змінивши формулювання назви розділу.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, спрямовані на подальший розвиток наукових положень дослідження та не знижують

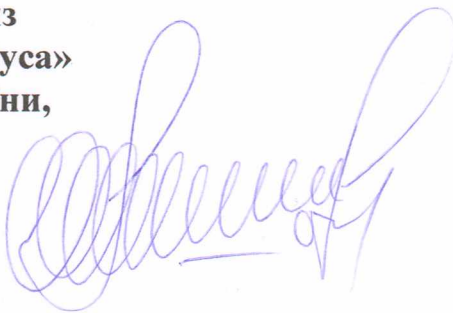

загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та прикладному рівнях.

Викладене дозволяє зробити висновки про те, що дисертація «Теоретико-правові, методичні та організаційні засади судово-психологічної експертизи неповнолітніх у кримінальному процесі» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502 та від 03 травня 2024 р. № 507), а також Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 р. № 759), а її авторка – **Сліпець Олена Олексіївна**, на основі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

завідувач відділу підвищення
кваліфікації судових експертів
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

Вадим ХОША

Особу та підпис Вадима Хоши засвідчую.

завідувач
відділу кадрів

Олена ЖАРНЕНКО